

CHRISTINA MORINA • **Marksizmin İcadı**

CHRISTINA MORINA Leipzig, Ohio ve Maryland Üniversiteleri'nde tarih ve siyaset bilimi okudu. İki Almanya'nın belleği ve anma kültüründe Alman-Sovyet savaşını konu alan teziyle 2007 yılında doktora-sını tamamladı. Jena Friedrich Schiller Üniversitesi'nde modern ve çağdaş tarih dersleri verdi. 2019'dan bu yana Bielefeld Üniversitesi Tarih Kürsüsü'nde profesörlük görevini sürdürüyor.

Die Erfindung des Marxismus. Wie eine Idee die Welt eroberte

© 2017 Stedler Verlag, München

Bu kitabın yayın hakları Anatolia Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3436 • Politika Dizisi 246

ISBN-13: 978-975-05-3673-1

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Taml Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DİZİN Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CHRISTINA MORINA

Marksizmin İcadı

Bir Fikir Dünyayı Nasıl Fethetti

Die Erfindung des Marxismus

Wie eine Idee die Welt eroberte

ÇEVİREN

Emre Adıyaman

Aileme...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
ÖNSÖZ	
Bir Neslin Projesi Olarak Marksizm	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSALLAŞMA	23
19. Yüzyıla Doğmuş Olmak: Ailevi Köken ve Etki	25
İlk Rahatsızlık: Eğitim Yolculukları ve Dünya Görüşleri	59
İlk Okumalar: Edebiyat ve Duygu	105
İKİNCİ BÖLÜM	
SİYASALLAŞMA	133
Marksizme Uzanan Yollar I:	
Londra, Paris, Zürih, Viyana (1878-1888)	135
Tercüme Yoluyla Özümseyiş: Guesde ve Jaurès	141
Usta Öğrenciler: Bernstein ve Kautsky	177
Teori ve Praksis Koleksiyonu: Adler'in Geciken Marksizmi	203
Marksizme Uzanan Yollar II:	
Genevre, Varşova, St. Petersburg (1885-1903)	223

Siyasal Sorun Olarak Toplumsal Sorun: Plehanov'un Marx'a Yönelişi	227
İktidar Sorunu Olarak Toplumsal Sorun: Struve ve Lenin	249
Angaje Bilim: Luxemburg	285

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANGAJMAN	303
İlk Buyruk: Gerçekliğin Radikal İncelemesi - Sefalet Üzerine	305
Sefil Yaşamlar: Gerçek Hayatta Rastlaşmalar	313
Sefil Şartlarda Siftinmek: Moloch Olarak Büyük Şehir, Kölelik Olarak Emek	331
İkinci Buyruk: Praksis Olarak Felsefe - Devrim Üzerine	351
Vizyon ve Program Olarak Devrim: Beklentiler, Teoriler, Mücadele Biçimleri	357
Gerçekleşiyor mu? 1905/1906 St. Petersburg: "Kostümlü Prova"	373

SONUÇ

Marx'tan Marksizme Doğru - veyahut: Saha Araştırmacıları, Kitap Kurtları ve Maceraperestler Üzerine	413
--	-----

KAYNAKÇA	423
DİZİN	447

TEŞEKKÜR

8 yıl önce doktora tezimle ilgili düşüncelerim üzerine konuşmak için Norbert Frei'in Jena Üniversitesi'ndeki ofisinin kapısını çaldığımda, bu ilk bakışta, –uzmanlık dalları bakımından– pek akla yakın bağlantı değildi; zira kendisi sağ siyaset ve düşünce tarihi uzmanıdır. Yine de onun şahsında ve kürsüsünde, ilk Marksistlerin “kafalarının nasıl çalıştığına”, fikirlere olan angajmanlarının yaşam dünyalarıyla bağlantısının nasıl olduğuna dair sorularımı başından itibaren hem açık fikirle karşılayıp hem de eleştirel bir şekilde takip etmeye istekli bir yol arkadaşı buldum kendime. Alman Araştırma Derneği (Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG) bursu sayesinde kısa sürede ailevi ve mesleki yükümlülükler arasında köprü kurabilecek ve Amsterdam Sosyal Tarih Arşivi'nde araştırma yapabilecek koşullara eriştim. Norbert Frei'in ta o zamanlar bana verdiği ve etkisini bugüne dek sürdüren destek olmasaydı, bu proje asla hayata geçirilemezdi. Bu vesileyle her şeyden önce ona teşekkür ediyorum.

Helga Grebing'e azimli ve eleştirel-yapıcı desteği için ayrıca teşekkür etmek isterim. Birçok görüşmemizde bana tavsiye ile itirazın mükemmel bir karışımını sundu, siyasal tarihin netice itibarıyla elbette tarih olduğunu ve günümüz dünyasında koşulların akademinin ötesine uzanması gereken bir angajmanı gerektirdiğini bana tekrar tekrar hatırlattı.

Proje süresince sayısız telkinlerde bulunan kişiler arasından Jena Üniversitesi'ndeki çalışma arkadaşlarım Franka Maubach, Thomas Kroll, Lutz Niethammer ve Joachim von Puttkamer'e; Amsterdam Üniversitesi Almanya Enstitüsü'nden meslektaşlarım Ton Nijhuis, Krijn Thijs, Hanco Jürgens, Moritz Föllmer ve Angelika Wendland'a; IISG'den Götz Langkau ve Ulla Langkau-

Alex'in yanı sıra Marcel van der Linden ve kolokyum dersleri çerçevesinde muazzam tartışma panellerini düzenleyen Ingrid Gilcher-Holtey, Thomas Welskopp, Matthias Steinbach, Ulrich Herbert ve Paul Nolte'ye içten teşekkürlerimi sunarım. Yalnızca kitaplarından değil, son zamanlarda komünizmin tarihselleştirilmesi konusunda her birimizin kendi tarzında katkıda bulunmaya çalıştığı canlı fikir alışverişinden de etkilendiğim birisi varsa, o, üzerimde çok emeği olan Gerd Koenen'dir.

Ayrıca, transkripsiyon ve redaksiyon işlerinde yardımlarını esirgemeyen Louisa Reichstetter, Alexandra Stelzig, Daniël Hendrikse ve David Rieter'e, yorulmak bilmeyen destekleri için IISG Amsterdam çalışanlarına ve heyecanlı ve özenli destekleriyle doktora metnimin bir kitaba dönüşmesini mümkün kıldıkları için Thomas Karlaufa, editörüm Heike Specht'e ve Siedler yayınevinden Jens Dehning'e teşekkürü borç bilirim.

Bu kitabı aileme ithaf ediyorum. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde, yani sınırlı imkânların ülkesinde, bana ve kız kardeşime, neyin doğru, adil, neyinse asla kabul edilemez olduğu sorusunun her gün olmasa da sıklıkla kahvaltı sofrasında yer aldığı bir yuva sundular; bu sorular zaten sürekli gündemdeydi, çünkü ailemizin bir bölümü "öteki tarafta" idi. Bana çok mutlu bir çocukluk yaşatmakla beraber, bağlılık yemini etmek ve ifadelerimi onunla uyumlu kılmak zorunda olduğum Doğu Almanya sosyalizminin saçmalığı ve insanlık dışılığı konusunda derin bir hoşnutsuzluk hissi de naklettiler bana. Bu kitabın benim de hikâyem olan hikâyesi, onların benim için mümkün kıldığı dünyayı sahiplenme biçiminden bahsetmeden anlatılamaz.

Eşim ve çocuklarım bugün bana hayat ve huzur dolu bir ev sunuyor. Çalışmamı destekliyor, zor zamanlarda, kimi zaman küçük, kimi zamansa büyük jestlerle bana yardımcı oluyorlar. Gündelik yaşam gerçekliğimdeki varlıkları için onlara teşekkür ediyorum.

Çalışmaya yüzlerce eski Alman el yazısıyla kaleme alınmış mektubu dahil edebilmemi, aramızdan ayrılan büyükannem Marianne Neuber'e borçluyum; zaman zaman her şeyi her ayrıntısıyla anlayamazsa da beni daima sabırla dinler, güven ve harçlık vererek elinden geldiğince destek olurdu. Hayatta olsaydı, bu kitabı gördüğünde çok mutlu olur, iftihar ederdi.

Bir Neslin Projesi Olarak Marksizm

Siyaset kafayla yapılır, bedenın ya da ruhun diğer kısımlarıyla değil. Siyasete yönelik özveri, ciddiyyetten yoksun lakayt bir oyun değil, aksine insana dair gerçek bir edim olduğunda ancak tutkudan doğup beslenebilir.¹

– MAX WEBER

Her seferinde, yeniden sorulmaya layık tarihsel sorular vardır. Bunun kaynağı, yalnızca bu sorulara şimdiye değin tatmin edici cevaplar bulamamamız değil, aynı zamanda bu cevapların soruyu soran perspektife göre her seferinde değişiklik göstermesidir. Bu sorulardan birisini 1970’li yılların başında meşhur Marksist tarihçi Eric Hobsbawm şu şekilde formüle etmişti: “İnsan neden devrimci olur?” Bu soruya o zamanlarda verdiği ve şaşırtıcı biçimde şahsi olan cevabı şöyleydi: “Her şeyden önce, hayattan öznel olarak istediği neyse, ona toplumun köklü bir değişimi olmaksızın erişilemeyeceğine inandığı için Marksist olur.”² Devrimcilerin angajmanına ilham veren büyük bir ütopya değil, günümüzün bireysel ve toplumsal koşullarına olduğu kadar yakın geleceğe de yönelmiş bir bakıştır. Haliyle *gerçek* dünyanın “devrimci” teorisi olarak değerlendirilen Marksizmin kökenlerini inceleyen tarih, Marksizmi Karl Marx’ın öznel, küçük bir şimdiyi nesnel, büyük bir geleceğe dönüştüren düşüncelerinin de yardımıyla birçok münferit girişimlerin tarihi olarak anlar. Önünüzdeki eser bu düşüncelerin ilk nesil Marksist entelektüelleri aracılığıyla Avrupa çapında üstlenilmesi ve aktarılmasını konu alıyor.

Mevcut toplumu kökünden değiştirmeye yönelik bu girişimlerin merkezinde 19. yüzyıl boyunca tüm siyasal kamplarda, tartışılması aciliyetinin daha da belirginleştigi koşullar içerisinde, Toplumsal Sorun olarak adlandırılan sorunun çözülmesi çevresinde şekillenen tartışma bulunur. Dolayısıyla

1 Weber, *Politik*, s. 62 vd.

2 Hobsbawm, “Intellektuelle”, s. 339.

Marksizmin yükselişi, bu soruya cevap verme girişimlerinden biri olarak anlaşılabilir. 19. yüzyılın son çeyreğinde Karl Marx ve Friedrich Engels'in yazılarının takipçisi ve destekçisi kimseler dışında "İdeolojiler Çağı" içerisindeki hiçbir siyasal harekette, teorik kavrayış ile, "Praksis" olarak kavranan, toplumsal gerçekliği değiştirme fikrini uyumlu hale getirme iddiası yoktur.³ Bahsi geçen takipçi ve destekçiler kitabın anlatacağı hikâyenin başrollerindedirler: 1845-1870 yılları arasında Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa ve Rusya'da doğan Karl Kautsky, Eduard Bernstein, Rosa Luxemburg, Victor Adler, Jean Jaurès, Jules Guesde, Georgi Plehanov, Vladimir İ. Lenin ve Peter B. Struve. Bunların her biri Marksizmin entelektüel kurucu neslinin mensubudur.⁴

Deneyim ve fikir tarihini birbiriyle bağlantılandıran bir perspektiften bakarak, bu sekiz erkek ve bir kadının toplumsal eleştirel angajmanını siyasal bir özveri hareketi olarak ele alıyorum. Grubun ortaya çıkan biyografik portresi Marksist dünya kavrayışının başlangıç safhalarını, Toplumsal Sorun'un umumi olarak tartışılması mevzusunun hayatlarının en önemli anlamını teşkil ettiği entelektüel bir grubun ferdi toplumsallaşma ve siyasallaşma deneyimleri vasıtasıyla gözler önüne serer. Bu özverileri içinde onlar kendi ülkelerinde Marksist sosyalizmin önde gelen teorisyen ve pratisyenleri oldular, dolayısıyla "Marksizm" in "Altın Çağı" nı şekillendirdiler.⁵ En geç otuzlu yaşlarının ortalarında kendi ulusal hareketleri içerisinde çok çalışarak elde ettikleri saygın role, kaleme aldıkları en önemli eserlerinin çoğunun yayımlanmış olmasına, resmî veya gayriresmî bir makamda somutlaşmış olsun olmasın, bir siyasal vekâlet sahibi olmuş olmalarına dair gözlemlerden yola çıkan araştırmam, bu şahısların siyasal rüşlerini ispatladıkları yetişkinlik yıllarına uzanan yaşam hikâyelerine yoğunlaşıyor.⁶

Bugün, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden 20 yıldan fazla bir süre sonra Marksist tarih yazımı, kenarda köşede kalmış bir iştir. Buna karşın, bu dünya görüşüne ismini vermiş olan Karl Marx'a ilgi son yıllarda şaşırtıcı biçimde arttı ve bu ilgi dolayısıyla felsefi, siyaset bilimsel, sosyolojik, biyografik ve sanatsal yayınlar çeşitlilik kazandı. Başyapıtı *Kapital* bir tiyatro eseri olarak sahnelendi, radyo konferans dizilerinde akla gelebilecek her tür entelektüel ve siyasal pozisyondan yeniden okundu; hatta 2017 yılının ilk aylarında *Genç Karl Marx* adımı taşıyan bir film vizyona girdi. Akademik ahalinin

3 "İdeolojiler çağı" konusu dahilinde ayrıca bkz. Heyme, *Theorien*.

4 Jaeger, "Generationen" s. 451 vd. Sınıflandırmak için kıyaslamalı olarak bkz. Jureit, *Generationenforschung*.

5 Kolakowski, *Hauptströmungen*, cilt 2, s. 11.

6 Entelektüel tesir (Mandat des Intellektuellen) konusu dahilinde bkz. Nette, Luxemburg, 1. cilt, s. 35 vd.; ayrıca bkz. Gilcher-Holtey, *Eingreifendes Denken*, s. 22 vd.

Marx'ın yazılarının içeriğiyle ilgilenmesine ve onların güncelliğini sorgulamasına yol açan ciddiyet ve gayret, Fransız ekonomist Thomas Piketty'nin küresel bölüşüm tarihine ilişkin Marx'ın epey ötesine geçen çok önemli analizinin başlığında kendisini gösterir: *21. Yüzyılda Kapital*.

Bir yandan bu ilgi, günümüzde örneğin 1818 Marx'ın doğumu, 1867 *Kapital*'in ilk baskısı veyahut 1917 Mayıs Devrimi gibi devamlı tartışma ve sahnelemeye vesile olan her türlü yıldönümü ve anma etkinlikleri rutiniyle açıklanabilir. Öte yandan 2008 finans bunalımından bu yana kapitalist sistemin derinlere inen krizi üzerine konuşulduğundan, kapitalizm eleştirisinin kurucusunun düşüncelerinin hatırlanması ve bu düşünceler üzerine çalışılması pek tabii yerinde ve makuldür. Bu yaklaşımlardan, gelecek nesillerin, beşeri tarihin en yıkıcı toplumsal deneylerinden birinin (üzerine sual olmayan) *spiritus rector*'u [yön veren ruh] olarak Marx'ın özgün metinleriyle böylesine yoğun bir şekilde meşgul olmasının ne kadar olağanüstü bir durum olduğunu bize kolayca unutturabilecek bir güncelleme ihtiyacı doğar. Marx'ın 200. doğumgünü münasebetiyle düzenlenen bilimsel konferanslarda dahi, Marx'ı bir şahıs ve düşünür olarak tarihsel açıdan eşsiz ve son derece etkili kılan şeyin ne olduğunu incelemekten çok, eserlerinin ezeli-ebedi geçerlilik taşıyan hakikat olarak değer gördüğü bir ortamda, kendisinin “bizlere bugün hâlâ ne söyleyebileceği” konusu çevresinde sorular soruluyor. Bu yaklaşımlara çoğunlukla toplumsal-eleştirel ütopya özlemi (“neo-sosyalizm”, “post-kapitalizm”) veyahut bellek siyaseti temelli bir anma arzusu (“yaşanılanları yeniden değerlendirme”) sirayet ediyor. Pek tabii haklı gerekçeleri olsa dahi bu motifler, tarihsel bir kavrayış çabasını teşvik etmekten çok onu daha da zora sokuyor.

Marx'ın başarılarının bugün kısmen de olsa çekici olup olmaması sorusuna ancak onun tarihsel konumu ve oluşum bağlamı, yani zamansallığı göz önüne alındığı ölçüde makul bir cevap verilebilir. Güncellemekten ziyade tarihselleştirmeyi hedefleyen böylesi bir yaklaşım, yine de elbette güncelleyici dürtülerden arınmış değildir. Önünüzdeki kitap yeni sorular ve yeni kaynaklara erişim sayesinde bu dürtüleri analitik olarak kavramaya, böylece 21. yüzyıl başındaki Marksizm tarih yazımını daha önce ayak basılmamış yollara yönlendirmeye çalışıyor. Dinî, siyasal, ekolojik veyahut kültürel esinlere sahip dünya-görüşel/ideolojik angajman ne anlama gelir? Yaşam dünyası ve siyaset, dünyaya uyumlanma ve dünya görüşü arasında hangi bağlantılar mevcuttur? Radikalleşmeyi nasıl açıklayabiliriz? Devrimciler nasıl düşünür ve davranır?

Günümüze değin çoğunlukla teoriye içkin veya söylem tarihi doğrultusunda ilerleyen Marksizm araştırmalarının ötesinde bu kitap, Marksist dünya görüşünün kökenlerini ilk kez idrak tarihine eğilen bir perspektif üzerin-

den inceliyor ve bu dünya görüşünü modern, siyasal angajmanın bir formu olarak kavıyor. Ayrıca kitap, mevzubahis entelektüel hareketin kendi kökenlerinde karşılık verdiği toplumsal koşulları görünür kılıyor. Dolayısıyla kitap, günümüz araştırmalarındaki, bir yandan işçi hareketinin tarihini biyografik perspektifleri de içerecek şekilde genişleten, öte yandan bu hareketi, daha geniş toplumsal hareketler araştırmaları içerisinde konumlandıran iki eğilimi bir araya getiriyor.⁷

Çizdiğim grup portresi, kahramanların *siyasal rüşlerini* ispatlamaları deneyimlerini bireysel ve biyografik bir perspektiften ele alırken, Thomas Welskopp'un erken dönem Alman sosyal demokrasisi üzerine yaptığı çalışmaya benzer şekilde, “eski tanıdıklara” yeni sorular yöneltiyor: Marx’a yönelik onun Avrupa’daki kısa sürede çok geniş bir etki alanına kavuşan ilk “takipçileri” arasında hangi toplumsallaşma yolları üzerinden gerçekleşti? Soy/köken, anne-baba evi, okul ve üniversite öğrenimi, müziğe ve edebiyata yönelik ilgilerin veyahut meslek seçiminin buradaki rolü neydi? “İşçi sınıfı”nın özgürleşmesi adına mücadele etmiş öncü şahsiyetler, iş ve hayat şartlarının belirlenimi altında yaşamlarını idame ettirmiş işçiler hakkında esasen hangi “toplumsal bilgi”ye sahiptiler? Bu şahsiyetler Toplumsal Sorun’un hangi vasıta ve yollarla çözülebileceği hakkında derinlemesine düşünürken ne gibi deneyimlere başvurdular? Entelektüellerin edebiyattan felsefe, doğa bilimleri ve o zaman daha yeni şekillenecek Marksist kanona kadar uzanan, genellikle eklektik içeriğe sahip geniş çaplı okumaları, fabrika, endüstri veyahut tarım ve tarla işçiliği alanlarındaki gündelik gözlemleri ve o zaman yeni meydana gelen işçi hareketi içerisindeki kendi siyasal angajmanlarıyla nasıl bir bağlantı içerisindeydi? Bu manada Karl Marx’ın kitapları nasıl bir role sahipti?⁸

Dokuz kahraman, yazılarının ve konuşmalarının fikir-tarihsel ağırlığına, 1887-1918 yılları arasında Almanya, Avusturya, Fransa ve Rusya’da Marksist metin külliyatının halk nezdinde tanınmasını ve yaygınlık kazanmasını sağlayan çevirilerdeki katkılarına ve kendilerini “Marksist entelektüeller” olarak beyan etmelerine dayanarak seçildi.⁹ Bu şahsiyetlerin siyasal düşünceleri, yö-

7 İşçi hareketi araştırmaları içerisindeki biyografik çalışmalar arasından kıyaslamalı olarak bkz. Mittag, Ansätze; Tennstedt “Arbeiterbewegung”; aşağıda örnek niteliği taşıyan eserler olarak sıralanacak araştırmalar, münferit veya konunun ana hatlarını çerçeveleyen çalışmalar olarak adlandırılır: Sperber, Marx; Hunt, Engels; Schmidt, Bebel; Keßler, Fischer; Kroll, Intellektuelle; Shore, Caviar; Schönhoven/Braun, Generationen; Puschnerat, Zetkin; Epstein, Revolutionaries; Eley, Democracy. Toplumsal hareketler araştırmalarının tasnifi için kıyaslamalı olarak bkz. Rucht, “Stand”, s. 72 vd.

8 Welskopp, Banner, s. 19. “Takipçiler” (Epigonen) kavramını Fleischer manada kullanıyorum: Fleischer, Marxismus, s. 202. Toplumsal Bilgi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Berger/Luckmann, Konstruktion; ayrıca bkz. Luckmann/Schütz, Strukturen.

9 Konuya dair temel bilgilere sahip eserler için bkz. Euchner/Grebing, Klassiker. Ayrıca bkz. Kolakowski, Hauptströmungen, 2. cilt.

nelimleri ve müdahale stratejileri bakımından belirli bir Marksist “müdahaleci düşünce” anlayışında ortaklaşıyor olmalarını Ingrid Gilcher-Holtey, Michel Foucault’nun izinden giderek şöyle tanımlar: Bu şahıslar “bilincin aracıları” olarak işlev görmek istiyorlardı. Görevlerini “temelde toplumsal gelişme odaklı olarak eylem kriterleri geliştirmek ve eylemleri yönetmek” kadar, “özgürleşme mücadelesini de [...] örgütlemek, yönlendirmek ve ona rehberlik etmek olarak bellemişlerdi”. Angajmanlarının hedefi “devrimci özne” idi.¹⁰ Marksist entelektüeller “proletarya”yı evrensel bir tarihsel gelişimin taşıyıcısı olarak gördükleri gibi, kendilerini de “evrenselin temsilcileri” olarak görüyorlardı. Bu entelektüeller, Foucault’nun da söylediği gibi, kendilerinin “bir ölçüye kadar herkesin vicdanı” olduklarına inanıyorlardı.¹¹ Tam da bundan hareketle entelektüel kabiliyetleri vasıtasıyla dünyayı sürdürülebilir bir şekilde değiştirebilecekleri iddiası ve güvenine sahiptiler.¹²

Marksist entelektüellerin angajmanından bahseden ilerleyen bölümlerde bu entelektüel kavramından, onun ne bir sosyolojik kategori veyahut “toplumsal figür”¹³ ne de kısa ömürlü toplumsal bir rol olduğu anlaşılacaktır. Daha ziyade bu kavram, alışlageldik kullanımına kıyasla çok daha net bir şekilde angajman kavramıyla tamamlanarak, belirli bir siyasal öz bilinç üzerine derinlemesine düşünmeyi amaçlar. Bu olmaksızın Marksizmin nasıl meydana geldiğini anlayamayız.¹⁴ Marksist entelektüeller “eleştiriyi (yalnızca bir) iş” olarak icra etmediler, onlar bir misyonun peşinden gittiler.¹⁵ Defalarca dile getirdikleri şekliyle, eleştirdikleri toplumsal koşullar karşısında “nesnel” ve “mesafeli” değil, Norbert Elias’ın “beşeri bilimlerin” her zaman potansiyel olarak taraflı olduğunu söylediği eleştiri yazısında da ifade ettiği gibi, “angaje” bir duruşa sahiptiler. Yazılarında düzenli olarak analiz ve tahmini, “olan”la “olması gerekene” dair soruları birbirine karıştırdılar.¹⁶ Böylelikle bu yazılar, entelektüel yazarların kendi yaşam dünyalarının ötesinde, o za-

10 Bkz. Gilcher-Holtey, Denken, s. 391, 300 vd. Buradaki iddia praksis ilişkisinin ve entelektüel kahramanların kendilerini “mücadeleci” olarak gördüklerinin altını çiziyor. Öte yandan Thomas Kroll tarafından önerilen “komünist entelektüellerin” 1946 sonrası “fikir ve dünya görüşlerinin araçları ve üreticileri” oldukları tanımı benzeri görüşler yoğun bir şekilde ifade edilmiştir. Bkz. Kroll, *Intellektuelle*, s. 14.

11 Foucault, “Funktion”, s. 145.

12 Karşılaştırmalı olarak örneğin bkz. Morat, *Intellektuelle*; Bering, *Epoche*, Jung/Müller-Doohm, Fische; Winock, *Jahrhundert*; Hertfelder, “Kritik”; Gilcher-Holtey, *Denken*, s. 9-14; Lepsius, “Kritik”; (Alman) sosyal demokrasisini odak noktasına almaları bakımından bkz. Alemann, *Intellektuelle*; Bates, *Marxism*; Hübinger, “Intellektuelle”; Prochasson, *Intellectuals*; Eley, *Intellectuals*; Pierson, *Intellectuals*; Schelsky, *Arbeit*; Hobsbawm, “Intellektuelle”; Aron, *Optim*.

13 Hübinger, “Intellektuelle”.

14 Kavram, Daniel Morat’ın argümanına rağmen uygulanabilir “bilimsel bir analiz kategorisi” niteliğine sahiptir. Bkz. Morat, “Intellektuelle”.

15 Lepsius, “Kritik”.

16 Elias, *Engagement*, s. 9 vd., 29, 51 vd.